סוגיות בדף היומי

ערכין ב. מש' "הכל מעריכין ונערכין"

בגדר נדר הערכין, לכאו' לולא שקצבה התורה את קצבת הערכין, אדם שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי היה צריך לשלם כאדם שאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי, שהרי המשמעות של המילה ערך בתורה הוא שווי, כפי שנאמר בתורה בפרשת בחוקותי לגבי מקדיש בהמה טמאה, והעריך הכהן אותה בין טוב ובין רע כערכך הכהן כן יהיה. והיינו שהכהן שם את הבהמה וכפי שוויה כן הוא סכום פדיונה. וא"כ משמעות המילה ערך היא שווי, והנודר ערך היה משלם כפי שוויו של הנערך. אך חידשה התורה בפרשת ערכין סוג חדש של נדר, שהנודר ערך לא יתחייב את שוויו של הנערך, אלא את הסכום שקצבה התורה. ויתכן שבאמת אין שום אפשרות לשום ולהעריך ערכו של אדם, ואין ערוך לשוויו, ואילו היה נותן את כל הממון שבעולם לא היה נותן את ערכו של אדם אחד. ואף שמצינו שבנדר דמים שמים את האדם ונותן את דמיו, היינו דווקא בלשון דמים, כי יכול האדם להימכר לעבד ולקבל תמורתו דמים. אך אין זה ערכו האמיתי של האדם אלא זה נמדד לפי עבודתו וכדומה. וכיון שכן לא היה נדרו צריך לחול כיון שאין בידו כח לקיימו כלל, וקצבה התורה קצבת ערכין שישלם האדם כשידור נדרי ערכין. ("שיעורי היום")

ערכין ב'. "קרבנו ולא קרבן חברו"

בעניין זה של סמיכה הקשו התוס' (ע"א ד"ה קרבנו ולא קרבן חברו), הרי הגמ' מנחות צג. דורשת מהפסוק וסמך ידו ולא יד שלוחו, ואם אינו יכול למנות שליח לקיים את הסמיכה כש"כ לא יד חברו שלא מינה אותו להיות שליח, ומדוע צריך מיעוט מיוחד לקרבן חברו. מתרצים התוס' שאילו לא היה לי את הדרשה של קרבנו, הייתי אומר שידו ממעט רק את חברו מסמיכה, ואילו שלוחו כן סומך, ואחרי שיש לי מיעוט אחד למעט קרבן חברו, אני יכול למעט ממיעוט שני שאפי' שלוחו ג"כ אינו סומך. **בספר הפלאה שבערכין הביא בשמו של הראב"ד** תירוץ נוסף לקושייתם של תוס' שלולא המיעוט קרבנו ולא קרבן חברו, הייתי סבור לומר שאף שלכתחילה מצוה על הבעלים שהם יעשו את הסמיכה ולא שיעשו שליח, כמו שנתמעט מהפסוק וסמך ידו ולא יד שלוחו, אבל בדיעבד כשאינם לפנינו הייתי סבור שאחרים גם יכולים לעשות סמיכה, ועל זה צריך את הפסוק השני ללמד שאין סמיכה אלא בבעלים. מדברי הראב"ד האלו יש הוכחה ליסוד של האחרונים הנמצא בספר **זרע אברהם לגאון רבי מנחם זמבה זצ"ל בסימן כ' ס"ק כ"ח**, שיש בסמיכה שתי הלכות, האחת שהיא חובת גברא על הבעלים, שהבעלים יש להם חיוב גברא לקיים מצות סמיכה על הקרבן שלהם, והשני חובת הקרבן, שהקרבן מצד עצמו צריך סמיכה. וזהו פירוש דברי הראב"ד שמהפסוק ידו ולא יד שלוחו אנו דורשים רק שלא מועיל שליחות על חובת הגברא לעשות סמיכה כי זה חשוב מצוה שבגופו שהסמיכה צריכה להיות דווקא ע"י הבעלים בעצמם. אבל מצד הכשר הקרבן הייתי סבור לומר שיכולה להתקיים הסמיכה ע"י אחר שיסמוך, ובזה תתקיים הסמיכה שהיא חובת הקרבן. ועל זה צריך את הפסוק השני שאין סמיכה אלא בבעלים, שאף חלק זה אינו מתקיים אלא ע"י הבעלים עצמם. ("שיעורי היום" ביאור רחוט על סדר המסכת בתוספת הערות עיומיות).

ערכין ג'. "לאתויי קטן היודע למי מברכין" - ברכות לראש צדיק. לכך מסכת ברכות בתחילת הש"ס, שעיקר הכל דע את אלקי אביך ואחר כך עבדהו - שצריך לידע למי עובד. וזהו הברכה לפני כל מעשה, לייחד כל מעשיו לה', כמו שנאמר בכל דרכיך דעהו, כמו שכתב הרמב"ם. וזהו על ידי הברכה. וכמו שאמרו השיעור בה קטן שיודע למי מברכין, מה שאין כן בשאר מצוות אין השיעור שידע למי מניחין תפילין - מבואר שהברכה עיקרה הידיעה למי מברכין, שעל כך נוסדה. וזהו התחלת הכניסה לתורה, כמו שכתוב ראשית חכמה יראת ה'. ויראת שמים הוא ע"י שויתי ה' לנגדי תמיד, כמו שכתוב בהג"ה דריש או"ח. והיינו ברכות, שכולן מתחילות בלשון נוכח, שמיד בהתחלת הברכה צריך להיות הש"י נוכח עיניו, כאילו עומד עליו ומצוהו, והסיום לשון נסתר דמיד נעלם, כמו שנאמר על גוזליו ירחף - נוגע ואינו נוגע, כידוע.(צדקת הצדיק, ב).

ערכין ג. " הכל מעלין לארץ ישראל..."

על מצות ישוב ארץ ישראל וכיבושה בזמן הזה, כבר העריכו ראשונים ואחרונים. וזה לשון החזו"א באגרתו (קובץ אגרות ח"א קעה): "...ומצות ארץ ישראל הוכרעה על ידי הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים. וידוע עד כמה שאף ה'חפץ חיים' זללה"ה לעלות'. (ראה לו עוד באגרת קפ).

יש להעיר שגם לאותן הדעות שבזמן הזה אינה מצוה מחויבת, יש מקום לומר שדין 'הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין' קיים גם עתה - לפי מה שכתב הרשב"ש בתשובה (א) שדין זה אינו נובע ממצות ישוב הארץ אלא משום קדושתה, שהרי הכל מעלין לירושלים אעפ"י שאין מצוה לישב דווקא בה. ואולם יש סוברים שדין 'הכל מעלין' יסודו משום מצות כיבוש הארץ וישובה. ולפי זה לכאורה דין כפייה לעלות בזמן הזה, תלוי בשיטות הפוסקים אם נוהג עתה חיוב כיבוש וישוב. (אלא שלכאורה מדין 'הכל מעלין לירושלים' מוכח שאף במקום שאין מצות כיבוש וישוב מעלין משום קדושה. ולפי"ז הוא הדין בזמן הזה. ואולם יש מקום לחדש שיש מצות כיבוש-וישוב מיוחדת לירושלים. כן רצה לצדד בשו"ת שבט הלוי). ויש גם טעם נוסף - משום מצוות התלויות בארץ (ובירושלים) - ע' בשיטות הראשונים בזה, בשו"ת שבט הלוי ח"ג רא. (יוסף דעת)

ערכין ו. "היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה - הרי זה יגוד ויגנוז" (שם משמות הקדש)

אבל לכתחילה אסור לכתוב שֵם שלא בספר, מפני שיוכל לבוא לידי בזיון. ולכן נזהרים שלא לכתוב שם באיגרת. (עפ"י הרמ"א – יו"ד רעו, יג). בשו"ת פנים מאירות (ח"ב קלב) דן אודות כוסות שנחקקו עליהן שמות, גם שם הויה ב"ה ככתיבתו. וצידד לומר שמא לא אסרו בגמרא להשתמש אלא כשהשם כתוב על ידות הכלים, שהוא מקום בזיון היות ויד הכל ממשמשת שם, אבל כשאינו במקום בזיון - מותר להשתמש. אך העלה שמכל מקום אין להקל לשתות באותם כלים. ודעתו נוטה לכרוך על מקום כתיבת השם גימוניות של זהב או של משי, ואז מותר לשתות מן הכלים ללא שום פקפוק. (מובא בפ"ת יו"ד רעו סקכ"ה). ואולם יש סוברים שלעולם השם טעון גניזה והכלי אסור בשימוש אעפ"י שמכסה את מקום השם - כי לא משום בזיון אסרו את השימוש בכלי, עד שנחלק בין הידות לגוף הכלי, אלא משום איסור הנאה של הכלי ע"י השם נגעו בה. וזה שנקטו 'ידות הכלים' - אפשר לרבותא, שאעפ"י שאינו עיקר מקום שימוש הכלי, אעפ"כ נאסר גוף הכלי, כל שכן כשנכתב בגוף הכלי שאסור. (ע' חו"י טז; שבט הלוי ח"ב קמח. וע' אגרות משה יו"ד ח"ב קלד, שאם כי לדינא נראה שאם אין השם כתוב בדרך בזיון יש להתיר להשתמש בכלי, אבל למעשה קשה לעשות נגד החו"י. ע"ע בפ"ת סקכ"ז, לאחר שהביא תשובת חות יאיר (טז) אודות חריטת שם על טבעת, ועניידתה, הביא משו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב קמ') שמתיר לעונדה לסגולת שמירה ע"י חיפוי עור, ואע"פ שנהנה מן השם ע"כ שעונד אין זה נקרא הנאה ושימוש אלא להגן. ובשו"ת מהרש"ם העלה, שאם כותב שם השם בתוך פסוק או דברי שבח, אם אין חשש בזיון, כגון שלא מכניסו למקום מטונף ואינו בידות הכלים - אין לאסור. אבל אם כתב שם השם לבדו, הרי זה דרך בזיון ואסור הכלי בשימוש. והורה שם אודות מנורה שנעשתה להיות כנגד העמוד של שליח הציבור, שחקקו עליה שם הוי' לבדו - שיש לקבעה במסמרים לדלתות ארון הקודש מבפנים, ובזה סר חשש הורדה מקדושה וגם חשש מחיקה וכדו'). (יוסף דעת)

* * *